
Wie is de onderzoeker?

Intersectionaliteit en locatie in oralhistory-onderzoek

Astrid Runs

Oral history, ofwel levensverhalen, wordt hier opgevat als het in mondelinge vorm vastleggen en ontsluiten van persoonlijke geschiedenissen. De methode is door de feministische, academische en activistische gemeenschap omarmd, omdat ze belooft een stem te geven aan gemarginaliseerde groepen, zoals vrouwen, armen, inheemsen en migranten. Daarnaast benadrukken beoefenaren van de oralhistorymethode dat de onderzoeker een gelijkwaardige relatie heeft met de respondent en gedurende het interview met haar in dialoog treedt, om zo haar geschiedenis te achterhalen. Om de geïnterviewde te stimuleren in het vertellen van haar verhaal wordt empathie van de onderzoekster als specifieke methodische techniek ingezet.

In dit artikel illustreer ik aan de hand van mijn promotieonderzoek hoe de noties van intersectionaliteit en de *politics of location* (Rich, 1985; Eagleton, 1996) toepassing van de methode van oral history hebben verrijkt. Intersectionaliteit en de politics of location hadden niet alleen een meerwaarde voor de reflectie tijdens de dataverzameling, maar bleken ook daarna functioneel voor het bewustwordings- en reflectieproces van de onderzoeker. Het potentieel van oral history werd daardoor versterkt.

De waarde van oral history blijkt uit de vele toepassingen binnen disciplines als de sociologie, antropologie, migranten- en vrouwen/genderstudies (Perks & Thompson, 1998; Sangster, 1994). Denk bijvoorbeeld aan het onderzoek naar naoorlogse verhalen van arme Joden (Leydesdorf, 1987), verhalen van

migrantenvrouwen (Kopijn-Adidi & Roelandschap, 2007) en verhalen van Baskische vrouwen die tegelijkertijd daders en slachtoffer zijn van politiek geweld (Hamilton, 2008). Deze studies tonen hoe de herinneringen van de betreffende vrouwen een aanvullend perspectief bieden op de heersende zienswijzen en hoe oral history als methode dit faciliteert (Kopijn-Adidi & Roelandschap, 2007; Kim, 2008, p. 1347; Hamilton, 2008, p. 36). Een tweede kracht van de oralhistorymethode is dat zij de *agency*, de capaciteit tot handelen, van 'gemarginaliseerden' en het proces van emancipatie dat zij ondergaan, zichtbaar maakt, doordat de geïnterviewden zelf hun verhaal vertellen. Vertellen van het (levens)verhaal, *in esto* – het krijgen van een stem –, werkt bevrijdend.

Er zijn echter ook kanttekeningen te plaatsen bij het gebruik van deze methode. Ten eerste wordt de aanname van het 'geven van een stem aan gemarginaliseerden' bekritiseerd: die veronderstelling zou een paternalistisch en westers karakter hebben. Men zou voorbij gaan aan het feit dat in sommige culturen en voor sommige individuen zwijgen juist een bewuste strategie is om tegenstand te bieden en als een methode van verzet wordt ingezet (Kim, 2008, p. 1360; Hamilton, 2008, p. 39). Ten tweede wordt de veronderstelde gelijkwaardige relatie tussen de onderzoeker en informant ter discussie gesteld; men zou de geprivilegieerde positie van de onderzoeker met betrekking tot schooling, klassenachtergrond en etniciteit over het hoofd zien (Kim, 2008; Grbich, 2007).

Astrid Runs Foto: Astrid Runs

Ten derde zijn er methodologische beperkingen: omdat reflectie geen inherent onderdeel van de methode uitmaakt, zijn onderzoekers vaak onvoldoende voorbereid op het confessionele karakter van gesprekken (Kim, 2008). Tenslotte wordt ook het *empowerend* effect van de oralhistorymethode in twijfel getrokken; het is onduidelijk of de informant mondig is geworden door het vertellen van haar verhaal of dat het proces daarvoor al gaande was (Grbich, 2007, p. 97).

Hoewel dit valide kritiekpunten zijn, heb ik voor mijn onderzoek toch voor de oralhistorymethode gekozen. Ik wilde namelijk de belewingswereld van verschillende soorten jonge moeders doorgronden: van zwarte migranten (zm) en van witte jonge moeders. Onder jonge moeders versta ik meiden, die

voor hun twintigste levensjaar moeder zijn geworden. De oralhistorymethode kon me helpen de ervaringen van zwarte en witte jonge moeders, die nog afwezig waren binnen Nederlandse wetenschappelijke studies en beleidsrapporten, vast te leggen. Hun visie zou een aanvulling vormen op de bestaande discoursen over jong moederschap en tevens tot bijstelling van deze discoursen kunnen leiden.

In dit artikel probeer ik inzicht te verschaffen in de positionering van mijzelf als onderzoeker als *insider* voor sommige respondenten, maar juist als *outsider* voor andere, mijn reflecties op deze positie en de invloed daarvan op het verzamelen van levensverhalen van jonge moeders. Door het beschrijven en analyseren van mijn onderzoekservaringen tijdens het promotieonderzoek illustreer ik niet alleen hoe een onderzoeker de oralhistorymethode in relatie tot andere methodologische concepten kan gebruiken, maar ook hoe ik persoonlijk lering heb getrokken uit deze onderzoekservaring (Silverman, 2005, p. 18). Hiermee hoop ik een bijdrage te kunnen leveren aan het wetenschappelijk debat over oral history en specifiek over de intersectionele positionering/localisering van zowel onderzoekers als respondentes tijdens oralhistory-interviews. Daartoe bespreek ik eerst welke functie reflectie kan hebben in onderzoek. Dan belicht ik de relatie tussen de concepten intersectionaliteit, politics of location en oral history en vervolgens presenteer ik de achtergronden van het promotieonderzoek 'Succesvolle jonge moeders'. Daarna beschrijf ik aan de hand van dagboekfragmenten en interviewfragmenten, hoe mijn reflectie op mijn eigen identiteit het verzamelen van de verhalen van zwarte en witte jonge moeders heeft beïnvloed. Ten slotte bespreek ik de theoretische implicatie van de dilemma's die ik als onderzoekster heb ervaren en trek ik een aantal conclusies.

Reflectie als methode

Onder reflectie versta ik de combinatie van zelfonderzoek en zelfbegrip. Mijn zelfreflectie vond – intrapersoonlijk – plaats door het bijhouden van een dagboek en – interpersoonlijk – in gesprekken met supervisors over het onderzoeksproces. Hoewel reflectie wordt aanbevolen in handleidingen voor kwalitatief onderzoek, zoals diepte-interviews, participerende observatie, etnografisch onderzoek en oral history, blijkt het in de praktijk moeilijk hieraan invulling te geven. Mogelijkerwijs komt dat doordat er onvoldoende handvatten voor systematische reflectie beschikbaar zijn, maar ook het feit dat de empirische kennis over de vaardigheid van het reflecteren verspreid is over meerdere vakgebieden kan daaraan debet zijn.

Reflecteren tijdens het doen van oral-history-onderzoek is bevorderlijk voor het leerproces van de onderzoekster; het bevordert inzicht in het onderzoekshandelen en -denken (Maynes, Pierce & Laslett, 2008). Bewustzijn van de positie van waaruit men spreekt of schrijft, is belangrijk voor het reflecteren op de persoonlijke epistemologie; voor het ter discussie stellen van de manieren waarop een onderzoeker kennis verzamelt, begrijpt en vervolgens construeert (Patton, 2002, p. 495). Dit geldt zeker ook bij het doen van intersectioneel onderzoek naar vrouwen, hun etniciteit, klasse, seksualiteit en hun moederschapspositie. Door kritisch te reflecteren op en openheid te verschaffen over de eigen onderzoekspositie en die van de respondenten, namelijk zwarte en witte jonge moeders, voorkomt de onderzoekster immers dat zij voor ‘alle’ vrouwen spreekt en dat de stem van deze vrouwen ondergesneeuwd raakt (Maso & Smaling, 2004; Eagleton, 1996; Kim, 2008). Tegelijkertijd erkent de onderzoekster dat zij niet alleen op zoek is naar de ‘stem’ van de geïnterviewde, maar

ook aandacht heeft voor (de betekenis van) de stiltes en het zwijgen van de geïnterviewde (Kim, 2008).

Een instrument dat het reflecteren tijdens het onderzoeksproces bevordert, is het bijhouden van een dagboek (Silverman, 2005, p. 249). Dat kan namelijk tot dubbele reflectie leiden – niet alleen op het onderzoeksproces, maar ook op het perspectief van de geïnterviewde zelf (Patton, 2002, p. 495). Met vragen als: wat zijn de beweegredenen van de geïnterviewde om mee te doen aan het onderzoek? Welke thema's stelt de geïnterviewde centraal binnen haar verhaal? Hoe kijkt de geïnterviewde naar de onderzoeker? En hoe creëert de geïnterviewde de mogelijkheid om haar agency weer te geven? Zo'n dubbele reflectie tijdens het dataverzamelingsproces draagt niet alleen bij aan het effectief gebruik van de oralhistorymethode zelf, maar benut ook de dilemma's waarvoor de onderzoeker wordt geplaagd tijdens de gesprekken om het onderzoek te verbeteren. Het ervaren van ongemak wanneer de geïnterviewde over seksueel misbruik praat en de behoefte om afstand te bewaren tijdens het gesprek kunnen – mits gereflecteerd – leiden tot effectiever gebruik van de onderzoekstechniek.

Theoretische kijkrichting

In deze paragraaf verduidelijk ik hoe ik de intersectionele benadering, specifiek de intracategoriale benadering (McCall, 2005) en de politics of location (Rich, 1985; Eagleton, 1996) toepas, om daarmee beter te kunnen reflecteren: aan de ene kant over de persoonlijke geschiedenissen van de vrouwen, aan de andere kant over de methodologische beperkingen van oral history, in het bijzonder het gemis aan handvatten voor reflectie.

Intersectionaliteit

De marginalisering van jonge moeders is meerledig. In wetenschappelijke discoursen krijgt hun situatie wel aandacht. Als jong moederschap echter wordt onderzocht, dan wordt dit vaak eenzijdig en negatief belicht (Kelly, 1996; 2000). De beleving van jong moederschap echter is divers: het krijgt vorm onder invloed van de intersecties van gender, klasse, etniciteit/kleur, opleiding, levensfase en seksualiteit. Dit betekent dat zwarte jonge moeders andere ervaringen zullen hebben dan witte jonge moeders – al zijn er natuurlijk ook overeenkomsten in hun ervaringen.¹ Om de diversiteit en complexiteit in ervaringen te vangen van zowel zwarte als witte jonge moeders, maak ik gebruik van de intracategoriale benadering, die inhoudt dat ik oog heb voor de maatschappelijke verschillen én overeenkomsten tussen én binnen de categorie zwarte en witte jonge moeders (McCall, 2005).

Politics of location

Het concept 'politics of location' is door Rich (1985) en Eagleton (1996) geïntroduceerd. Het geeft aan dat de feministische onderzoeker zich bewust moet zijn van haar insider- en/of outsiderpositie en voorzichtigheid moet betrachten met het doen van algemene uitspraken over 'alle' vrouwen. Het gaat om het afleggen van verantwoording over de eigen lokalisering. 'A politics of location is important both in understanding the commonalities and differences between women and in contributing to one's own sense of selfhood' (Eagleton, 1996, p. 209).

Voorals het aspect van 'own sense of selfhood', is relevant voor het zelfbewustzijn van zowel de onderzoeker als de respondent. Het gaat dus om een duale politics of location waarbij de positionering van de onderzoeker en de respondent in het interview (en gedurende het onderzoeksproces) richtinggevend

zijn. De twee vragen die Eagleton (1996, p. 209) stelt *Who am I?* en *Where am I located/situated?* gebruik ik in dit artikel om mijn eigen positionering en die van de respondenten in mijn onderzoek naar de beleving van zwarte en witte jonge moeders inzichtelijk te maken. Daarbij zijn de antwoorden op de eerste twee vragen relevant voor de analyse.

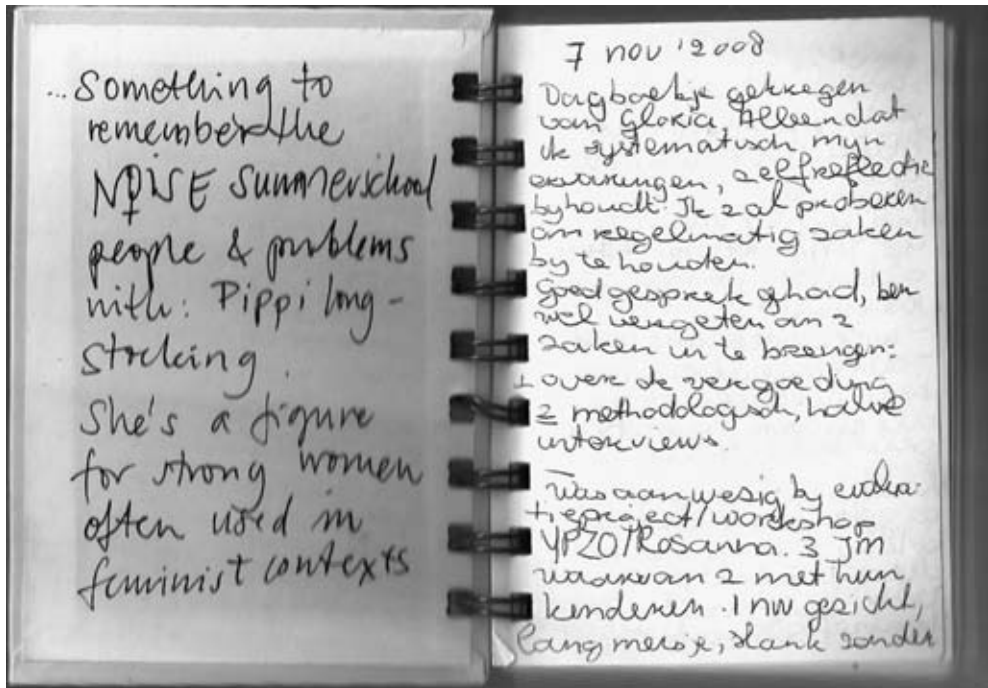
Wie ben ik?

'Ik ben een zwarte, hoogopgeleide migrantenvrouw van Surinaamse afkomst, eind dertig, zonder kinderen, tante, getrouwd, docent en activiste.'

Hoe positioneert de onderzoeker zich als insider en/of outsider?

'Als een zwarte feministe en activiste die tracht onderzoek te plegen vanuit een feministisch kader, waarbij er soms een intieme band was met de geïnterviewde en soms ook niet. Die woont in Lelystad, maatschappelijk actief is en heeft gewerkt in Rotterdam en Amsterdam.'

Op basis van mijn kleur, etnische achtergrond en migrantenpositie kan ik door zwarte, jonge moeders van de huidige en vorige generatie als insider worden gezien. Tegelijkertijd kan ik op basis van deze kenmerken als outsider worden ervaren door witte, jonge moeders van de huidige en vorige generatie. In een gesprek met een zwarte, jonge moeder kan ik op basis van leeftijd en moederschap als een outsider worden beschouwd. Terwijl ik op basis van de maatschappelijke kenmerken opleiding en klassenachtergrond, door witte, jonge moeders van de huidige en vorige generatie juist als een insider kan worden ervaren. Aan de hand van interview- en dagboekfragmenten zal ik in de paragraaf 'Dagboekantekeningen' illustreren waar de insider/outsiderpositie een beperking en waar deze een aanwinst is geweest.

Dagboek aantekeningen van Astrid Runs

Foto: Astrid Runs

De twee eerdergenoemde vragen stellen de onderzoeker in staat om aan zelfreflectie te doen tijdens het onderzoeksproces. 'Self-reflexivity' stelt Kim (2008) 'is one way of analyzing and conceptualizing the politics of positionality/location in oral history research by seriously reflecting on how we as researchers are constructed as culturally, socially and historically specific subjects within a particular global configuration of economic and political powers' (p. 1355).

Zoals eerder is aangegeven in de paragraaf over reflectie, vond mijn zelfreflectie intrapersonaal plaats door het bijhouden van een dagboek en interpersoonlijk in gesprekken met supervisors over het onderzoeksproces. Daarbij stelde ik vragen als 'Wanneer word ik, de onderzoeker, als outsider gezien? En 'Wanneer word ik als insider gezien?' De

antwoorden verschaften openheid over mijn onderzoekshouding en de keuzes die ik heb gemaakt gedurende het onderzoeksproces en maakten expliciet welke kennis dit reflectieproces opleverde. Zo bleek dat ik als onderzoeker ontvankelijker werd voor de positie van de respondenten als medeonderzoeker. Tevens verantwoord ik mijn geprivilegieerde positie wat betreft mijn klassenachtergrond en opleiding (Kim, 2008; Grbich, 2007). Ik doe, kortom, uitspraken over de relatie tussen mij en de respondent en over de wijze waarop ik kennis heb vergaard (Grbich, 2007). Aan de hand van de tekstfragmenten uit het dagboek en van de interviews illustreer ik de duale politics of location en hoe de outsider-/insiderpositie als een beperking en/of aanwinst heeft gewerkt.

Achtergronden promotieonderzoek succesvolle jonge moeders

In de periode van juni 2008 tot mei 2009 heb ik twintig vrouwen gesproken; vijf van Antilliaanse oorsprong, drie van Kaapverdiaanse en zes van Surinaamse afkomst en zes witte vrouwen van Nederlandse origine, die voor hun twintigste levensjaar moeder zijn geworden. Deze twintig vrouwen kregen hun kinderen in de periode 1976-2007. De onderzoeksgroep is op te delen in twee cohorten:

- Vijf vrouwen, die zijn geboren tussen 1963 en 1971. Deze groep kenmerk ik als de ‘vorige’ generatie jonge moeders.
- Vijftien vrouwen, die zijn geboren tussen 1978 en 1991. Deze groep kenmerk ik als de ‘huidige’ generatie jonge moeders.

In navolging van Hanna (2008) en De Jonge (2001) heb ik besloten om zowel jonge moeders uit de ‘huidige’ als de ‘vorige’ generatie te interviewen. De toegevoegde waarde van deze strategie is, dat ik de overeenkomsten en verschillen in ervaringen tussen de beide cohorten kan laten zien. Het gaat er om de beleving van jong moederschap in verschillende tijdsperiodes op te sporen. Zo blijkt bijvoorbeeld dat de ‘vorige’ generatie jonge moeders meer gereflecteerd heeft op de eigen ervaringen dan de ‘huidige’ generatie jonge moeders (Hanna, 2008, p. 41; De Jonge, 2001, p. 50).

Om in contact te komen met vrouwen die op jonge leeftijd moeder zijn geworden, zijn diverse wervingsstrategieën ingezet. Veel onderzoekers melden, dat het moeilijk is om in contact te komen met jonge moeders, omdat zij vaak geen vaste verblijfplaats hebben, zij zijn heel mobiel (Phoenix, 1991; De Jonge, 2001; De Rijck, 2008; Hanna, 2001; 2008; Keinemans, 2010). Daarnaast zijn ze niet geneigd om aan onderzoek mee te doen vanwege angst voor stigmatisering. Ook hebben jonge moeders vaak weinig tijd in hun hec-

tisch leven, doordat ze moederschap, scholing en werk combineren. Om, ondanks deze problemen, toch respondenten te vinden, heb ik een advertentie geplaatst op de website tienermoeders.nl. Hierop hebben vier jonge moeders van de ‘huidige’ generatie gereageerd die in de doelgroep vielen. Zestien jonge moeders zijn geworven via andere methoden. Zes daarvan – uit zowel de ‘huidige’ als de ‘vorige’ generatie – bereikte ik via persoonlijke contacten uit mijn sociaal netwerk. Contacten met vrouwenorganisaties, zoals ZAMI (ZMV-vrouwenorganisatie), Vrouwen en Media Netwerk (VMN) en hulpverleningsinstellingen in Amsterdam-Zuidoost en Dordrecht, hebben geleid tot vier contacten met jonge moeders van beide generaties. Tijdens presentaties over het onderzoek werd nog één ‘huidige’ generatie jonge moeder gevonden. Vijf jonge moeders van de ‘huidige’ generatie werden via de sneeuwbalmethode bereikt.

Vijftien vrouwen van de vorige en huidige generatie zijn thuis geïnterviewd, vaak in aanwezigheid van de kinderen. Drie vrouwen van de vorige en huidige generatie zijn geïnterviewd op hun werkplek, één op school, één op het kantoor van de hulpverleningsinstelling in Dordrecht en twee in het café op het treinstation in Rotterdam en het café in de Zuid WTC Toren in Amsterdam-Zuid. De sfeer van de gesprekken varieerde van luchtig en ontspannen, waarbij er veel gelachen werd, tot intens, waarbij emoties, zoals huilen en emotionele pijn vanwege seksueel misbruik, de revue passeerden. Gemiddeld duurde een gesprek 1 tot 2,5 uur.

Bij de gesprekken is een themalist gebruikt waarbij onderwerpen aan bod kwamen als migratie, discriminatie/racisme, armoede, huiselijk geweld/seksueel misbruik, het combineren van onderwijs, arbeid en zorgtaken, de partnerrelatie/partnerschap, moederschap, sociale netwerken, veerkracht en assertiviteit (het bieden van tegenstand

aan de vooroordelen over jonge moeders). Alle gesprekken zijn opgenomen en uitgeschreven. Voorts heb ik een interviewlogboek gemaakt en op basis hiervan zijn er casussen en interviewfragmenten geselecteerd voor de analyse. Daarnaast heb ik persoonlijke documenten als mijn dagboek en onpersoonlijke documenten als rapporten en dossiers gebruikt voor de analyse (Maso, 1989).

Insider/outsider

Ik heb teruggekeken op mijn intersectionele positie in relatie tot de respondenten na het optekenen van notities in mijn dagboek in de periode van november 2008 tot mei 2009, bij het nalezen van mijn dagboek, tijdens het terugluisteren van een interview en ook nog gedurende het schrijven van een hoofdstuk. Gedurende het veldwerk maakte ik na elk interview direct aantekeningen in mijn dagboek. Dit gebeurde in de trein onderweg naar huis en soms als ik thuis was aangekomen. Er werden ook notities gemaakt na de gesprekken met de supervisor, dit gebeurde echter niet op een systematische manier. Tijdens het maken van de notities in mijn dagboek, beschreef ik mijn emoties en stelde ik inhoudelijke vragen, zoals: wat vond ik van mijn onderzoekshouding? Waarom heb ik wel vragen gesteld over bepaalde thema's en waarom niet over andere thema's?

Hieronder zal ik aan de hand van tekstfragmenten uit het dagboek bespreken hoe mijn insider- en outsiderpositie een rol speelden tijdens de gesprekken met de jonge moeders van de huidige en vorige generatie. Ik zal ook laten zien hoe dit proces van zelfreflectie mijn zelfbegrip in mijn onderzoekspositie (houding) vergrootte.

Outsiderpositie als beperking

'Ik krijg wel vaak de vraag: ben jijzelf moeder?

En wie ben ik als vrouw, onderzoeker en persoon?' (Dagboekfragment 1: 18/11/2008)

Zoals blijkt uit dit dagboekfragment, stelt niet alleen de onderzoeker vragen aan de informant, maar nemen ook respondenten de rol van interviewer in. De vrouwen waren nieuwsgierig naar mijn positionering als onderzoeker inzake moederschap en zij vroegen zich af wat voor type vrouw ik achter de 'rol' van onderzoeker ben? Dat ik, zoals vermeld, geen moeder ben, bleek tijdens de gesprekken voor de vrouwen een belangrijk connectiepunt te zijn. Collins (2000) benadrukt dat onderzoekers hun persoonlijke ervaringen moeten integreren bij het maken van contact met respondenten. Een andere methode is om jeugdherinneringen te gebruiken (Behar, 1996). Om op dit vlak toch verbinding met hen te creëren, putte ik uit andere persoonlijke ervaringen met kinderverzorging en opvoeding als tante van twee neefjes.² Tijdens het interviewen putte ik uit deze jeugdherinneringen en vertelde hierover. De reactie van de respondenten was er een van herkenning. Door het integreren van mijn persoonlijke ervaringen slaagde ik er inderdaad in om een outsiderpositie om te zetten in een insiderpositie.

Ook al werkte de ervaring in opvoeden als 'voordeel', mijn leeftijd of levensfase, zonder kinderen, functioneerde als een beperking bij het praten met enkele jonge moeders van de huidige generatie.

'Met jonge moeders in de leeftijd van 16-18 jaar, komt mijn interviewtalent minder goed naar voren.' (Dagboekfragment 2: 24/3/2009)

Toen ik mijn dagboek terug las, constateerde ik strubbelingen met de jonge vrouwen, die ik met mijn academische capaciteiten niet kon opheffen. Naar aanleiding van deze notitie in

mijn dagboek heb ik wijzigingen aangebracht in mijn vraagtechniek en geprobeerd meer aandacht te besteden aan het doorvragen. Deze aanpassingen in mijn onderzoekshouding en -technieken kunnen echter niet verklaren waarom ik vond dat mijn interviewtalent onvoldoende tot uiting kwam. Daarvoor was een diepere vorm van reflectie nodig. Ik realiseerde me dat ik vanwege het leeftijdsverschil tussen mij en de respondenten die jonger zijn dan twintig jaar weinig aansluiting met hun leefwereld had. Een andere mogelijke verklaring was dat sommigen van de jonge moeders tussen de zestien en achttien jaar er nog niet aan toe waren gekomen om te reflecteren op hun ervaringen en levensgebeurtenissen, waardoor hun verhaal minder rijk was dan die van jonge moeders die ouder waren en daarop al wel hadden teruggekeken. Een belangrijke voorwaarde voor een oralhistoryinterview is namelijk dat de informant reeds gereflecteerd heeft op haar leven en/of openstaat om gedurende het vertellen van haar verhaal hierover na te denken (Maynes et al., 2008; Hanna, 2008, p. 41; De Jonge, 2001, p. 50). Het was dan niet zozeer mijn gebrek aan 'interviewtalent' dat een belemmering vormde, maar een methodologische hobbel die me parten speelde. De levensfase van de jongere doelgroep gaf deze 'jongere jonge moeders' niet genoeg – cognitieve – handvatten om te participeren in een onderzoek dat de oralhistorymethode volgt

Insiderpositie als ingang

Naast mijn outsiderpositie heb ik ook gebruik gemaakt van mijn insiderpositie bij het voeren van oralhistorygesprekken.

'Gesprek met Iris, een leuke lichtgekleurde vrouw van 50 jaar, van Surinaamse afkomst. Zij vroeg mij of ik van haar leeftijd ben. Zij is de tweede die mij dat vroeg-Esperanza (een Kaapverdianse van 24 jaar) vroeg

dat ook. Zie ik er zo oud uit? Of heeft het te maken met het feit dat ik vanwege studie, promoveren geassocieerd wordt met een rijpere leeftijd.' (Dagboekfragment 3: 26/11/2008)

Alhoewel mijn leeftijd bij sommige jonge respondenten een belemmering was, bleek het feit dat ik voor ouder werd aangezien dan mijn kalenderjaren er bij sommige oudere respondenten toe te leiden dat zij, als jonge moeders van de vorige generatie, zich juist wel konden identificeren met mij. Andere jonge moeders van de huidige generatie zagen mij als een voorbeeldfiguur, met name door het feit dat ik als dertigjarige vrouw nog studeerde.

'U blijft leren' vertelde Esperanza mij. 'En dat bewonder ik echt hoor. Ik wou dat ik het ook kon. Kan ik ook. Maar ik denk niet dat ik op *die leeftijd* nog leer.' (Interviewfragment 1)

Leeftijd was dus niet alleen een beperking, maar kon ook een verbinding met andere respondenten faciliteren.

Naast mijn leeftijd heeft ook mijn etnische achtergrond gefunctioneerd als een ingang om contact te maken met zwarte jonge moeders van de huidige en de vorige generatie. Daarentegen was het een beperking in het contact met witte jonge moeders van beide generaties.

'Bij het bespreken van de oralhistoryinterviews met mijn supervisor viel op, dat zwarte jonge moeders van de huidige en vorige generatie in de gesprekken vaker emotioneeler (barstten in tranen uit, kregen vochtige ogen) waren dan witte jonge moeders van de huidige en vorige generatie.' (Dagboekfragment 4:26/11/2008)

Bij het vertellen van hun verhaal inzake heftige thema's – als seksueel misbruik, huiselijk geweld, en het kwijtraken van de kinderen aan de eigen moeder – werden zwarte vrouwen emotioneel; niet verwonderlijk natuurlijk. Bij witte vrouwen lag dat anders. Zij leken zich in te houden en uitten zich minder emotioneel als zij hun verhaal vertelden – over bijvoorbeeld het verwerkingsproces van pubermeisje naar moeder, de publieke stigmatisering waaraan zij soms werden blootgesteld vanwege het jonge moederschap (zeker in de *biblebelt*) – en zelfs wanneer zij ervaringen met verkrachting deelden, hielden zij hun emoties in bedwang.

Door zowel mijn leeftijd (een insider – en outsiderpositie) als mijn etnische achtergrond (een insiderpositie) ontstond er een verbinding met zwarte jonge moeders van beide generaties. Hierdoor voelden de meesten zich veilig genoeg om hun verdriet en pijn te tonen en te delen. Dat de zwarte jonge moeders zich veilig voelden, kan worden opgehaald uit de openheid en het vertrouwen dat ik heb gekregen gedurende de interviewsetting. Ter illustratie de opmerking van Esperanza:

'Net als met de maatschappelijk werker, die denkt dat ze alles weet en kan doen. Maar u (= onderzoekster) wacht. U observeert en u luistert eerst. U trekt geen conclusies, dus eigenlijk doet u het al goed, joh.' (Interviewfragment 2)

In dit geval had mijn insiderpositie effect op het creëren van een veilig gevoel bij zwarte jonge moeders van beide generaties, zodat zij hun emoties vrijelijk de loop konden laten. Mijn etnische achtergrond zorgde echter voor een outsiderpositie ten opzichte van de witte jonge moeders, waardoor deze verbinding niet op dezelfde wijze tot stand kwam,

en zij zich niet meteen veilig genoeg voelden om deze emoties te uiten.

'Dat (= het opgeven van een aantal leuke dingen doen als adolescent) frustreerde mij wel es', gaf Kirsten aan, maar, zo vervolgt zij, 'ik kan met mijn man overal over praten, dat is gewoon heel lekker.' (Interviewfragment 3)

Sommige witte vrouwen gaven dus aan dat zij reeds met hun partner en/of een vertrouwenspersoon hadden gesproken over deze ervaringen en hierdoor minder emotioneel werden. Kirsten's is een 24-jarige, witte, jonge moeder van de huidige generatie. Haar reactie, dat zij haar gevoelens met haar partner (en de sociale omgeving) kon delen, is exemplarisch voor de vijf andere witte, jonge moeders van zowel de huidige als vorige generaties.

Zelfreflectie

Via een interviewfragment over een gesprek met Melissa, een 38-jarige Surinaamse jonge moeder van de vorige generatie, over het gebruik van voorbehoedsmiddelen en een dagboekfragment, illustreer ik hoe ik reageer en vervolgens reflecteer op mijn onderzoekshouding.

A: 'maar jullie (= Melissa en haar partner) gebruikten geen pil en condooms?'

M: 'We hadden wel condooms (2x) ahm het moment dat ik zwanger werd weet ik dat we seks hadden zonder condoom. En mijn vriend zei nog tegen mijn vader nee er gaat niks gebeuren, tegen mijn vader, dat weet ik nog wel.'

A: 'mijn gezicht vertoont ongeloof?' (Interviewfragment 1)

Dagboek van Astrid Runs Foto: Astrid Runs

‘Het zou goed zijn als ik mijn verbazing niet altijd toon.’ (Dagboekfragment 5:1/12/2008)

Hoewel de oralhistorymethode juist propageert dat de onderzoeker empathisch en betrokken moet raken bij het verhaal van de informant, was het tonen van reacties als verbazing en ongeloof soms een punt van zorg. Het idee hier was dat deze een remmende werking zouden kunnen hebben op de vrouwen, waardoor zij het verhaal niet vrij kunnen of willen vertellen, zeker waar het sensitieve gebeurtenissen betreft. Dit bleek niet het geval, in het gesprek met Melissa had mijn reactie juist het tegenovergestelde effect. Zij ervoer het als een stimulans om meer te vertellen en bleek er niet door afgeschrikt. Het is echter belangrijk dat de onderzoeker een inschatting maakt, wanneer, in welke situatie, en hoe zij haar verbazing

en/of emoties kan tonen. Hamilton (2008, p. 37) laat bijvoorbeeld zien hoe reacties en gevoelens als nervositeit de interactie met de informant kunnen bevorderen. Ten tijde van het interview ervaart de onderzoeker (m/v) dat niet als een positief effect. Bij het reflecteren, blijkt echter dat het tonen van dit soort emoties meer diepgang heeft aangebracht in het gesprek. Zo ging het inderdaad met Sara, getuige de volgende dagboekfragmenten.

‘Vandaag ben ik wel erg de confrontatie aangegaan met Sara (22-jarige witte jonge moeder van de huidige generatie) ten aanzien van haar beelden en ideeën over religie en seks.’ (Dagboekfragment 6: 4/12/2008)
 ‘De zelfreflectie helpt wel om barrières te overwinnen en dat ik durf om meer vragen te stellen.’ (Dagboekfragment 7: 4/12/2008)
 ‘Ik ben gegroeid in het stellen van intieme en gevoelige vragen. Ik heb het gevoel dat ik weet wat ik moet vragen, wanneer los te laten, aan te sluiten, te luisteren en door te vragen.’ (Dagboekfragment 8: 11/3/2009)

Naast het feit dat er meer diepgang in het oralhistorygesprek kwam, ontwikkelde ik ook meer inzicht in hoe ik sensitieve onderwerpen het beste kon bespreken met de respondenten. Vooral bij het stellen van intieme en gevoelige vragen over seksueel misbruik en het hebben van seks, ervoer ik blokkades. Volgens Erdmans en Black (2008, p. 81) is dat niet vreemd, omdat ‘Issues like sexual abuse, incest, and other heinous crimes are not topics we (onderzoekers) feel as free to pursue such as child care or employment.’ Vanwege emotionele betrokkenheid ontdekte ik een aantal obstakels bij mijzelf als *professional* en persoonlijk. Dit kwam prominent naar voren in het gesprek met Martina, een 28-jarige, Antilliaanse, jonge moeder van de vorige generatie. Zij was een van de eerste respondenten die vertelde over seksueel misbruik. Zij

barstte in huilen uit, ik sloeg dicht en verviel daardoor in de rol van outsider. Met het vervallen in de outsiderrol bedoel ik dat ik mij bewust probeerde te onttrekken aan het gesprek door een metapositie in te nemen; van een positie van emotionele betrokkenheid ging ik naar een positie van terughoudendheid. Maso en Smaling (2004, p. 112) stellen dat 'in sommige gevallen de ander zich pas opent voor ons als we ons voor bepaalde zaken afsluiten.' Dat bleek ook in dit onderzoek het geval.

In mijn interactie met Martina, maakte ik gebruik van 'the interviewer's emotional discomfort'. Hamilton (2008, p. 38) suggereert dat het begrijpen van het oralhistory-interview toeneemt door het ervaren van gevoelens van ongemak en het aannemen van een terughoudende houding. Om met deze gevoelens van ongemak om te leren gaan, heb ik de strategie toegepast om hierover te schrijven in mijn dagboek.

Bij de volgende vijf respondenten die spraken over incest, verkrachting en seksueel misbruik, heb ik op een andere manier vragen gesteld over het seksueel geweld dat zij hebben ervaren. Kortom, na reflectie heb ik om twee redenen andere technieken gebruikt. Ten eerste wilde ik dat de vrouwen zich niet beperkt zouden voelen in het vertellen van hun verhaal en ten tweede wilde ik mijn eigen beperking in het stellen van intieme en gevoelige vragen inzake seksualiteit overwinnen. Die andere technieken waren:

- Optreden als facilitator, waardoor ik meer ruimte creëerde voor stiltes die tijdens het verhaal voorkwamen en deze respecteerde;
- Een veilige sfeer scheppen zonder al te veel in te brengen tijdens het gesprek, waardoor de informant vrijelijk kon vertellen over haar emoties. Vermoedelijk ben ik hierin geslaagd, omdat alle zes vrouwen allesbehalve wilden zwijgen over het er-

varen van seksueel misbruik, incest en/of verkrachting. De tussenpositie bevordert mogelijk dat de vrouwen zich veilig genoeg voelen om het zwijgen over seksueel geweld te doorbreken;

- Benadrukken dat het gesprek kan worden beëindigd als de informant dat wenst;
- Benadrukken dat het onderzoeksobject niet verplicht is om vragen te beantwoorden;
- Aanbieden om de opnameapparatuur uit te zetten als de informant expliciet daarom vraagt;
- Het gesprek afbreken en een vervolgspraak maken.

Door deze technieken verbeterde de verhoudingsrelatie en stonden de respondenten open voor een vervolgesprek.

Volgens de gangbare visie op de insider-/outsiderpositie zou ik als onderzoekster of een positie van emotionele betrokkenheid/verbinding moeten innemen of een positie van afstand. Uit mijn reflectie blijkt dat er een tussenpositie mogelijk is, namelijk die van terughoudendheid, gefaciliteerd door het intersectioneel raamwerk. Maso en Smaling (2004) kenmerken dit als de dialectische afwisseling van openheid en geslotenheid, waardoor de onderzoekster voorkomt dat zij vervalt in afwezige afstandelijkheid en/of te grote betrokkenheid. Dit komt ook naar voren in het volgende dagboekfragment:

'Carol (Surinaamse jonge moeder van 24 jaar) is interessant, zij beschrijft hoe goed het gaat, maar haar financiële situatie blijkt een uitdaging. Ik moet oppassen dat ik niet te positief ben over de verhalen en ervaringen van jonge moeders.' (Dagboekfragment 9: 18/11/2008)

Het innemen van een tussenpositie is soms vruchtbaar, omdat zelfreflectie ertoe aanzet

om geen geromantiseerd beeld over de participanten te creëren. Tegelijkertijd biedt het innemen van een tussenpositie mogelijkheden ruimte te creëren en respondenten gelegenheid te bieden om zelf onderwerpen en/of invalshoeken naar voren te brengen, die ik niet op mijn netvlies had.

Samenvatting en conclusie

Het inzetten van de eigen identiteit en de reflectie op mijn outsider- en insiderpositie creëerde meerwaarde in dit oralhistory-onderzoek. Reflectie op mijn levensfase (het hebben van een insider- en outsiderpositie) en mijn etnische achtergrond (een insiderpositie) bood een verrijking, doordat er een verbinding met zwarte jonge moeders van beide generaties tot stand kwam. Hierdoor voelden zij zich veilig om hun emoties te tonen en te delen. Mijn etnische achtergrond was tevens een beperking, omdat het zorgde voor een outsiderpositie bij witte, jonge moeders van beide generaties. Hierdoor kwam er met hen niet op dezelfde wijze een verbinding tot stand en voelden zij zich niet direct veilig om hun emoties te uiten tijdens het gesprek. Later lukte dit echter wel. Een mogelijke verklaring waarom witte jonge moeders van beide generaties zich later wel open opstelden, zou te maken kunnen hebben met hun verlangen om toch hun verhaal te vertellen. Een andere verklaring zou kunnen zijn, dat zij en ik simpelweg meer tijd nodig hadden mijn outsiderpositie te overwinnen.

Binnen de oralhistory- en/of de reflectieliteratuur is onvoldoende geëxpliciteerd dat de levensfase van de geïnterviewden van invloed kan zijn op (de mate van) hun reflectie op levensgebeurtenissen. Uit mijn gesprekken met 'jongere, jonge moeders' bleek dat hun levensfase een obstakel was, omdat zij nog weinig hadden nagedacht over hun eigen leven en de gebeurtenissen die ze tot 'jonge

moeder' hadden gemaakt. Mogelijkerwijs ontbeerden zij de cognitieve handvatten die nodig zijn om te participeren in een onderzoek dat de oralhistorymethode volgt.

Oral history is een onderzoeksmethode die bevordert dat respondenten 'ontboezemingen' doen. Dit kan nieuwe wetenschappelijke inzichten verschaffen, omdat respondenten andere verbanden benadrukken dan sociale wetenschappers zouden doen op grond van, bijvoorbeeld, een semi-gestructureerd interview. Deze ontboezemingen over seksueel misbruik of dergelijke, kunnen gezien worden als een uiting van de agency van respondenten om zelf onderwerpen aan te stippen en eigen invalshoeken naar voren te brengen. Het reflecteren op het confessionele karakter van oral history door middel van een dagboek maakt dat ik ontvankelijker werd voor de agency van de respondenten.

Hoewel de methode ontboezemingen en diepgang faciliteert en een indruk van intimiteit tussen onderzoeker en respondent propageert, is het niet altijd verstandig haar toe te passen. Wat voor nazorg kunnen onderzoekers eigenlijk bieden aan de geïnterviewden? Door het monitoren van de emotionele veiligheid van de respondenten en het voeren van vervolgesprekken, heb ik getracht aandacht te besteden aan de vraag hoe de respondenten zich na afloop voelden en hoe zij hun emoties hebben verwerkt. Als de mogelijkheid tot nazorg ontbreekt, is het goed van tevoren stil te staan bij de vraag hoe ver de onderzoeker kan gaan in het creëren van openheid en intimiteit.

Een ander voordeel van de oralhistorymethode is dat zij behulpzaam was om respondenten te bewegen zo vrij mogelijk te praten over gevoelige thema's als seksueel misbruik, maar ook bijvoorbeeld over het verwerken van gevoelens over de abrupte overgang van pubermeisje naar moeder. Uit de paragraaf over zelfreflectie bleek echter dat de nadruk

binnen de oral history methode op emotionele betrokkenheid, ook als een beperking kan functioneren. Het gevaar bestaat dat de onderzoeker te veel betrokken raakt en onvoldoende in kan spelen op het faciliteren van het gesprek en het zodanig begeleiden van de respondent, dat zowel de informant als de onderzoeker zich niet bezwaard voelt. Er zijn geen expliciete richtlijnen over de vraag hoe emotioneel betrokken en/of hoe terughoudend de onderzoeker moet zijn. Maso en Smaling (2004) suggereren echter dat het bewaren van een zekere mate van afstand wenselijk is, opdat de onderzoeker ertoe over kan gaan om meer als facilitator op te treden.

Methodologisch is oral history een vruchtbare methode. Ze leent zich voor verbinding met conceptuele benaderingen als intersectionaliteit en de politics of location. Op die manier kan de complexiteit van zowel de maatschappelijke positionering van de onderzoeker, alsook van de respondenten in beeld worden gebracht. In dit artikel lag de nadruk op de positionering van de onderzoeker, op zijn/haar insider- en outsiderpositie, en zijn/haar persoonlijke epistemologie. Dit had als doel aandacht te vestigen op de vraag hoe er wel of geen verbinding met de respondenten tot stand kan komen en hoe deze methode faciliteert dat zij hun verhaal kunnen vertellen. In mijn geval was het noodzakelijk de methode te verrijken met de noties van intersectionaliteit en de politics of location. Zelfreflectie was daarbij een noodzakelijk element en het bijhouden van een dagboek een welkome aanvullende techniek.

Noten

- 1 Het MTV-televisie programma *Teen moms* blijkt bijvoorbeeld vooral te gaan over de beeldvorming en de ervaringen van witte jonge moeders met een middenklasse achtergrond. Deze jonge moeders worden geconfronteerd met de uitdaging van het afronden van hun opleiding, de emotionele stress om voor een kind te zorgen en ook nog een partnerrelatie in stand te houden. Wat in het MTV-programma niet wordt belicht zijn de ervaringen en uitdagingen van arme en middenklasse zwarte jonge moeders.
- 2 Mijn oudere zus van 22 jaar en haar partner woonden ten tijde van haar eerste zwangerschap samen met mijn moeder, mijn broertje en mij in Paramaribo. De zorg voor haar eerste zoon werd gedeeld met zowel mijn moeder als mijzelf, omdat mijn zuster in district Coronie (125 kilometer van Paramaribo) als leerkracht werkte, verschoonde ik als vijftienjarige zijn luiers, haalde ik hem na school op van de oppas en was op zijn tijd verantwoordelijk voor zijn voeding en opvoeding. In de Surinaamse maatschappij wordt de verantwoordelijkheid voor het grootbrengen van de kinderen vaak gedeeld met andere vrouwen, zoals grootmoeders, en tantes (Keulen van & Beurden, 2006, p. 64).

Literatuur

- Behar, R. (1996). *The vulnerable observer. Anthropology that breaks your heart. The girl in the cast*. Boston: Beacon Press. Retrieved from http://media.otago.ac.nz/VxLmr5FPdW/1tBxUlp5/The_Girl_in_the_Cast_vulnerable_observer.pdf
- Collins, P. (2000). *Intersecting oppressions*. Retrieved from http://www.uk.sagepub.com/upm-data/13299_Chapter_16_Web_Byte_Patricia_Hill_Collins.pdf
- Eagleton, M. (1996). *Working with feminist criticism*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Erdmans, P. & Black, T. (2008). What they tell you to forget: from child sexual abuse to adolescent motherhood. *Qualitative Health Research*, 18, 1, 77-89.

- Grbich, C. (2007). *Qualitative data analysis. An introduction*. London: Sage Publications.
- Hanna, B. (2001a). Negotiating motherhood: the struggles of teenage motherhood. *Journal of Advanced Nursing*, 34, 4, 456-464.
- Hanna, B. (2008). *Young mothers speak out: young Pākehā women's experiences of motherhood*. New Zealand: The University of Waikato.
- Hamilton, C. (2008). On being a 'good' interviewer: empathy, ethics and the politics of oral history. *Oral History*, 36, 2, 35-43.
- Jonge, A. de (2001). Support for teenage mothers: a qualitative study into the views of women about the support they received as teen mothers. *Journal of Advanced nursing*, 36, 1, 49-57.
- Kelly, D.M. (1996). Stigma stories: four discourses about teen mothers, welfare, and poverty. *Youth & Society*, 27, 421-449.
- Kelly, D.M. (2000). *Pregnant with meaning. Teen mothers and the politics of inclusive schooling*. New York: Peter Lang Publishing Inc.
- Keinemans, S. (2010). *Eervol jong moederschap. Een studie naar de leefwereld van adolescente moeders*. (Proefschrift) Delft: Eburon.
- Keulen, A. van & Beurden, A. van (2006). *Diversiteit in opvoedingsstijlen in Nederland. Van alles wat meenemen*. Bussum: Coutinho.
- Kim, S.N. (2008). Whose voice is it anyway? Rethinking the oral history method in accounting research on race, ethnicity and gender. *Critical perspective on accounting*, 19, 1346-1396.
- Kopijn-Adidi, Y. & Roelandschap, B. (red.) (2007). *Haar geschiedenis: vrouwen verhalen van ver en dichtbij*. Amsterdam: Internationaal Informatiecentrum en Archief voor de vrouwenbeweging.
- Leydesdorff, S. (1987). *Wij hebben als mens geleefd. Het Joodse proletariaat van Amsterdam 1900-1940*. (Proefschrift). Amsterdam.
- Maynes, M, Pierce, J.L. & Laslett, B. (2008). *Telling stories; The use of personal narratives in the social sciences and history*. Ithaca: Cornell University.
- Maso, I. (1989). *Kwalitatief onderzoek*. Meppel: Boom.
- Maso, I. & Smaling, A. (2004). *Kwalitatief onderzoek: praktijk en theorie*. Amsterdam: Boom Lemma.
- McCall, L. (2005). The complexity of intersectionality. *Signs: Journal of women in culture and society*, 30, 3, 1771-1800.
- Patton, M.Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods*. California: Sage Publication.
- Perks, R. & Thomson, A. (1998). *The oral history reader*. New York: Routledge.
- Phoenix, A. (1991). *Young mothers?* Cambridge: Polity Press.
- Rich, A. (1985). 'Notes towards the politics of location'. In: DioCaretz, M.D. & Zavala, I. (Eds.) *Women Feminist Identity and Society in the 1980's*. (p. 7-22). John Benjamins Publishing Company.
- Rijck, L. de (2008). *Sociale steun en sociale spanning bij tienermoeders en zwangere meiden* (Master thesis). Universiteit Gent. Faculteit Psychologische en Pedagogische Wetenschappen.
- Sangster, J. (1994). Telling our stories: feminist debates and the use of oral history. *Women's history review*, 3, 1, 5-28.
- Silverman, D. (2005). *Doing qualitative research. A practical handbook*. Los Angeles: Sage Publications.